ДОПОВНЕННЯ ДО ФАУНИ БАБОК (ODONATA) ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (УКРАЇНА)

Н. А. Смірнов

Чернівецький обласний краєзнавчий музей
вул. О. Кобилянської, 28
Чернівці, Україна

E-mail: nazarsm@ukr.net

Smirnov, N. A. Addition to the fauna of Dragonflies and Damselflies (Odonata) of Chernivtsi Region (Ukraine). Summary. According to the results of author's field studies and the material deposited at the Natural Museum of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University new data on nine species of dragonflies and damselflies from Chernivtsi Region are provided.

Key words: Odonata, distribution, Chernivtsi Region, Ukraine

Смірнов, Н. А. Доповнення до фауни бабок (Odonata) Чернівецької області (Україна). Резюме. За результатами польових досліджень автора та матеріалами, що зберігаються в колекції Природничого музею Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, наведені дані про знахідки дев'яти нових для фауни Чернівецької області видів бабок.

Ключові слова: Odonata, поширення, Чернівецька область, Україна

Смирнов, Н. А. Дополнение к фауне стрекоз (Odonata) Черновицкой области (Украина). Резюме. По результатам полевых исследований автора и материалам, хранящимися в коллекции Природоведческого музея Черновицкого национального университета им. Юрия Федьковича, приводятся сведения о находках девяти новых для фауны Черновицкой области видов стрекоз.

Ключевые слова: Odonata, распространение, Черновицкая область, Украина

Вступ

Дослідження бабок Чернівецької області були розпочаті майже 150 років тому, проте проводилися несистематично, значна частина наявних даних зібрана під час епізодичних виїздів (Nowicki, 1870; Браунеръ, 1910; Павлюк, 1990; Смірнов, Одочук, 2015; Bernard, Daraz, 2015). Виключенням стала ґрунтовна робота Д. Сен-Квентіна, який узагальнив результати власних кількарічних зборів і проаналізував доступні йому колекційні матеріали інших зоологів (St. Quentin, 1933). Проте це зведення зі зрозумілих причин уже дещо застаріло.

З огляду на недостатність актуальних відомостей про бабок Чернівецької області, нами у 2015 р. розпочато дослідження цієї групи комах (деякі матеріали були зібрані ще починаючи з 2002 р.). У результаті отримано нові дані про сучасний склад одонатофауни, поширення, чисельність і деякі аспекти екології представників ряду в регіоні. У запропонованому повідомленні наводимо інформацію про нові для області види бабок, які в доступних нам літературних джерелах (Nowicki, 1870; Браунеръ, 1910; St. Quentin, 1933; Полищук, Гарасевич, 1986; Павлюк, 1990; Горб та ін., 2000; Bernard, Daraz, 2015) не згадувалися.

Матеріал і методи

Основою для запропонованого повідомлення стали польові дослідження, проведені автором у 2010, 2015 і 2016 рр. Крім того, опрацьовано фондові колекції Природничого музею Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (ПМЧНУ) і проаналізовано повідомлення колег. Відлов бабок здійснювали ентомологічним сачком, частину знахідок

ідентифіковано за фотографіями. Для визначення матеріалу використовували відповідні довідники (Горб та ін., 2000; Dijkstra, 2006; Скворцов, 2010).

Результати

У ході проведення досліджень нами зареєстровано 50 видів бабок (власні дані — 45, колекція ПМЧНУ — 35). З них дев'ять виявилися новими для фауни Чернівецької області: їх перелік і детальнішу інформацію про знахідки наводимо нижче.

Chalcolestes viridis (Vander Linden, 1825) (рис. 1–3)

Поширення в Україні ще явно недостатньо вивчене: відомі знахідки в кількох регіонах. Вид виявляли переважно на території Закарпаття (Павлюк, 1990; Горб та ін., 2000), також він зареєстрований у Донецькій (Martynov, 2010) і Львівській (Павлюк, 1990; Горб та ін., 2000) областях. У Чернівецькій області *C. viridis* виявлено нами у двох локалітетах; за попередніми даними вид поширений у регіоні локально.

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: Кіцманський район: смт Лужани, Лужанський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, 48°21′41″ N, 25°46′43″ E, 181 м н. р. м., ставок (рис. 1–3), 8.08.2016, 3 ♂, 2 ♀, на гілках катальпи (Catalpa sp.) і верби (Salix sp.) (copulation); там само, 14.09.2016, 7 ♂, 4 ♀, на гілках катальпи (Catalpa sp.) і верби (Salix sp.) (copulation); там само, 15.09.2016, 10 ♂, 5 ♀, на гілках катальпи (Catalpa sp.) і верби (Salix sp.) (copulation) (Н. Смірнов); с. Шипинці, озеро Кругле болото, 48°22′04″ N, 25°43′58″ E, 178 м н. р. м., 2.10.2016, 1 ♂ (Н. Смірнов).

Рис. 1–3. *Chalcolestes viridis:* 1 — біотоп (смт Лужани, ставок), 2 — самець, 3 — копулююча пара.

Erythromma viridulum (Charpentier, 1840) (рис. 4–5)

Відомі знахідки в багатьох областях України: Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Черкаській, АР Крим (Горб та ін., 2000; Мартынов, Мартынов, 2004; Martynov, 2010; Matushkina et al., 2012; Каролинский, 2014). Для Західної України раніше наводився як рідкісний вид (Павлюк, 1990). У наш час це звичайний, а місцями і масовий вид бабок Чернівецької області, який населяє різноманітні стоячі водойми.

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: м. Чернівці: ставок на вул. Винниченка (рис. 4), 48°16′48″ N, 25°58′16″ E, 220 м н. р. м., 7.08.2015, 12 ♂; там само, 11.08.2015, 1 ♂, 1 ♀ (Н. Смірнов); парк «Жовтневий», 48°15′34″ N, 25°56′13″ E, 224 м н. р. м., ставок, 5.08.2015, чисельний (copulation, oviposition) (Н. Смірнов); лісопарк «Гарячий Урбан», р. Прут, 48°17′59″ N, 25°59′32″ E, 150 м н. р. м., 11.07.2016, 1 ♂ (Н. Смірнов); Кіцманський район: смт Лужани, Лужанський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, 48°21′41″ N, 25°46′43″ E, 181 м н. р. м., ставок (рис. 1), 8.08.2016, 3 ♂ (Н. Смірнов); с. Берегомет, 48°21′37″ N, 25°40′12″ E, 181 м н. р. м., озеро, 19.08.2016, 10 ♂, 2 ♀; там само, 4.09.2016, 3 ♂ (Н. Смірнов); с. Біла, 48°19′22″ N, 25°52′46″ E, 165 м н. р. м., ставок, 2.09.2015, 5 ♂ (Н. Смірнов); с. Реваківці, кінно-спортивний клуб (КСК) «Буковинська Троя», 48°22′27″ N, 25°40′41″ E, 187 м н. р. м., ставок, 21.06.2015, 1 ♂ (immature); там само, 28.07.2015, 2 ♂ (Н. Смірнов); с. Шипинці, озеро Кругле болото, 48°22′04″ N, 25°43′58″ E, 178 м н. р. м., 18.07.2015, 3 ♂, 1 ♀ (copulation, oviposition); там само, 23.07.2015, 1 ♂, 1 ♀ (copulation, oviposition); там само, 2.08.2015, 1 ♂; там само, 2.07.2016, 30 ♂, 3 ♀; там само, 10.07.2016, 2 ♂; там само, 23.07.2016, 20 ♂, 3 ♀; там само, 24.07.2016, більше 20 ос.; там само, 27.07.2016, більше 30 ос.; там само, 3.08.2016, 2 ♂; там само, 10.08.2016, 2 ♂; там само, 14.08.2016, 5 ♂; там само, 21.08.2016, 5 ♂, 2 ♀ (Н. Смірнов); с. Шипинці, урочище Луг, 48°20′26″ N, 25°44′21″ E, 175 м н. р. м., заплавна калюжа в долині р. Прут, 31.07.2016, більше 20 ос. (copulation, oviposition) (Н. Смірнов); Новоселицький район: с. Рокитне, 48°19′ N, 26°10′ E, 170 м н. р. м., ставок, 4.07.2007, 1 ♂ (О. Д. Волуца); Хотинський район: с. Клішківці, 48°26′25″ N, 26°13′59″ E, 318 м н. р. м., ставок, 12.07.2016, чисельний (copulation, oviposition) (Н. Смірнов); с. Ширівці, озеро Джулин, 48°24′ N, 26°20′ E, 174 м н. р. м., 13.07.2016, чисельний; там само, 9.08.2016, 5 ♂, 4 ♀ (copulation) (Н. Смірнов, І. В. Скільський) (рис. 5).

Рис. 4–5. *Erythromma viridulum:* 4 — біотоп (м. Чернівці, ставок на вул. Винниченка); 5 — копулююча пара (озеро Джулин, 9.08.2016).

Anaciaeschna isoceles (Müller, 1767)

В Україні вид поширений в більшості регіонів (Горб та ін., 2000). У Чернівецькій області наразі виявлений в кількох локалітетах.

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: м. Чернівці: ставок на вул. Винниченка (рис. 4), 48°16′48″ N, 25°58′16″ E, 220 м н. р. м., 30.05.2016, 2 ♂ (Н. Смірнов); Кіцманський район: с. Біла, 48°19′22″ N, 25°52′46″ E, 165 м н. р. м., ставок, 24.05.2016, 4 ♂ (Н. Смірнов); с. Шипинці, озеро Кругле болото, 48°22′04″ N, 25°43′58″ E, 178 м н. р. м., 22.05.2016, 2 ♂; там само, 1.06.2016, 1 ♂; там само, 5.06.2016, 2 ♂ (Н. Смірнов); Новоселицький район: с. Чорнівка, 48°25′ N, 26°01′ E, 240 м н. р. м., 08(?).1999, 1 ♂ (ПМЧНУ, інв. № 2388ф).

Anax ephippiger (Burmeister, 1839) (рис. 6)

Афро-азійський вид, який нерідко мігрує в Європу. В Україні відомі знахідки у Донецькій, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Чернігівській областях, АР Крим (Горб та ін., 2000; Мартынов, 2009; Khrocalo, Prokopov, 2009). Для Чернівецької області відома одна реєстрація (рис. 6).

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: Новоселицький район: с. Чорнівка, 48°25′ N, 26°01′ E, 240 м н. р. м., літо 1998–2002 (точна дата не відома), 1 ♀ (Л. М. Хлус, О. І. Худий, В. Ф. Череватов і студенти) (ПМ ЧНУ, інв. № 1996ф).

Anax parthenope (Selys, 1839)

Відомі знахідки з кількох областей України: Донецької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Харківської, Херсонської, АР Крим (Горб та ін., 2000; Martynov, 2010; Каролинский, 2014). У Чернівецькій області, ймовірно, рідкісний: на цей час виявлений в трьох локалітетах.

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: м. Чернівці: ставок на вул. Винниченка (рис. 4), 48°16′48″ N, 25°58′16″ E, 220 м н. р. м., 30.05.2016, 1 ♀ (immature) (Н. Смірнов); Новоселицький район: с. Чорнівка, 48°25′ N, 26°01′ E, 240 м н. р. м., літо 1998–2002 (точна дата не відома) (Л. М. Хлус, О. І. Худий, В. Ф. Череватов і студенти) (ПМЧНУ, інв. №№ 1988ф (2♂, 1♀) і 1996ф (2 ♂)); Хотинський район: с. Ширівці, озеро Джулин, 48°24′ N, 26°20′ E, 174 м н. р. м., 13.07.2016, 2 ♂ (Н. Смірнов, І. В. Скільський).

Epitheca bimaculata (Charpentier, 1825)

Вид поширений переважно в північних і західних регіонах України, виявлений також в деяких інших областях: Волинській, Донецькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Одеській, Тернопільській, Харківській, Черкаській, АР Крим (Горб та ін., 2000; Khrocalo, Prokopov, 2009; Martynov, 2010). У Чернівецькій області на цей час відома єдина знахідка.

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: Новоселицький район: с. Чорнівка, 48°25′ N, 26°01′ E, 240 м н. р. м., літо 1998–2000 (точна дата не відома), 1 ♀ (Л. М. Хлус, К. М. Хлус, В. Ф. Череватов і студенти) (ПМЧНУ, інв. № 1988ф).

Libellula fulva Müller, 1764 (рис. 7)

В Україні вид рідкісний і локально поширений, хоча виявлений у більшості областей: Вінницькій, Волинській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Львівській, Одеській, Полтавській, Тернопільській, Харківській, Черкаській, АР Крим (Павлюк, 1990; Горб та ін., 2000; Dyatlova, 2006; Каролинский, 2014; Khrokalo, Nazarov, 2008; Khrocalo, Prokopov, 2009; Martynov, 2010). У Чернівецькій області *L. fulva* на цей час відома з одного локалітету.

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: Кіцманський район: с. Шипинці, 48°22′21″ N, 25°43′52″ E, 180 м н. р. м., луки, 15.05.2010, 1 ♂ (immature); там само, 1.06.2016, 1 ♂, 1 ♀; там само, 4.06.2016, 3 ♀; там само, 5.06.2016, 3 ♀; там само, 7.06.2016, 1 ♀ (Н. Смірнов).

Рис. 6–8. *Anax ephippiger* (6), *Libellula fulva* (7), *Sympetrum fonscolombii* (8): 6 — самка (колекція ПМЧНУ); 7 — самка (с. Шипинці, 7.06.2016); 8 — самка (с. Шипинці, 19.07.2015).

Leucorrhinia pectoralis (Charpentier, 1825)

В Україні зареєстрований переважно у західних і північних областях: Волинській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Київській, Полтавській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Черкаській, Чернігівській (Горб та ін., 2000; Martynov, 2010). У Чернівецькій області наразі відома єдина знахідка.

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: Новоселицький район: с. Чорнівка, 48°25′ N, 26°01′ E, 240 м н. р. м., літо 1998–2000 (точна дата не відома), 1 ♂ (Л. М. Хлус, К. М. Хлус, В. Ф. Череватов і студенти) (ПМЧНУ, інв. № 1987ф).

Sympetrum fonscolombii (Selys, 1840) (рис. 8)

Відомі знахідки в кількох областях України: Донецькій, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Львівській, Одеській, Харківській, АР Крим (Горб та ін., 2000; Мартынов, Мартынов, 2009; Каролінський, Грама, 2010). У Чернівецькій області трапляється спорадично.

Кадастр знахідок. Україна: Чернівецька область: Кіцманський район: с. Реваківці, КСК «Буковинська Троя», 48°22′27″ N, 25°40′41″ E, 187 м н. р. м., ставок, 21.06.2015, 1 ♂ (Н. Смірнов); с. Шипинці, 48°22′19″ N, 25°43′58″ E, 180 м н. р. м., 2.07.2015, 2 ♀; там само, 19.07.2015, 1 ♂ (Н. Смірнов); Новоселицький район: с. Прут, 48°16′25″ N, 26°01′21″ E, 145 м н. р. м., калюжа в заплаві р. Прут, 27.05.2016, 2 ♂ (Н. Смірнов, І. В. Скільський); с. Чорнівка 48°25′ N, 26°01′ E, 240 м н. р. м., літо 1998–2002 (точна дата не відома) (Л. М. Хлус, К. М. Хлус, О. І. Худий, В. Ф. Череватов і студенти) (ПМЧНУ, інв. №№ 1988ф (1 ♀), 1997ф, (2 ♀)).

Обговорення

Найповніше фауністичне зведення щодо одонатофауни території сучасної Чернівецької області було підготовлене Д. Сен-Квентіном, який для регіону навів 38 видів бабок (St. Quentin, 1933). Списки інших дослідників включали значно менше видів — звичайно до 12 (Nowicki, 1870; Браунер, 1910; Полищук, Гарасевич, 1986; Павлюк, 1990). У результаті станом на кінець XX ст. для території Чернівецької області було відомо 45 видів. У 2015 р. регіональний перелік бабок поповнили ще два види — *Orthetrum coerulescens* (Fabricius, 1798) і *Cordulegaster heros* Theischinger, 1979 (Bernard, Daraz, 2015). Причому, автори обґрунтували, що саме *C. heros* фігурує в праці О. Браунера (1910) під назвою «*Cordulegaster annulatus*», тож останній має бути виключений зі складу фауни регіону.

Отримані нами відомості, що базуються на результатах власних польових досліджень (зареєстровано 45 видів) та аналізі колекцій ПМЧНУ (35 видів), дозволили доповнити перелік регіональної одонатофауни дев’ятьма новими видами. Отож, на цей час для Чернівецької області відомі знахідки 55 видів, які відносяться до 2 підрядів, 9 родин і 24 родів. Утім, цей список не є вичерпним і варто очікувати на його розширення. Адже в регіоні поки що не зареєстровані деякі бабки, знахідки яких відомі для прилеглих районів Івано-Франківської, Тернопільської та Хмельницької областей (Горб та ін., 2000; Бачинський, 2014): *Lestes macrostigma* (Eversmann, 1836), *Sympecma paedisca* (Brauer, 1877), *Coenagrion armatum* (Charpentier, 1840), *C. lunulatum* (Charpentier, 1840), *Nehalennia speciosa* (Charpentier, 1840), *Brachytron pratense* (Müller, 1764), *Aeshna viridis* Eversmann, 1836, *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840), *L. rubicunda* (Linnaeus, 1758), *Sympetrum depressiusculum* (Selys, 1841).

Заключення

На сучасному етапі для фауни Чернівецької області відомо 55 видів бабок (з них дев’ять наведено нами уперше). Інвентаризація цієї групи комах не може вважатися завершеною, оскільки в ході подальших пошуків регіональний перелік може бути доповнений новими видами, які раніше були виявлені на суміжних територіях.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на уточнення сучасного поширення та стану популяцій представників регіональної одонатофауни, вивчення особливостей їх біотопічного розподілу, фенології льоту імаго, аутекологічних особливостей окремих видів (у першу чергу раритетних), виявлення територій, найбільш перспективних для охорони цієї групи комах, та розробки заходів, спрямованих на їх збереження.

Подяки

Автор щиро вдячний Є. О. Каролінському (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна) та О. В. Мартинову (Національний науково-природничий музей НАН України) за консультації, визначення деяких видів та допомогу в ознайомленні з літературою, Т. Г. Андрющенко й І. Б. Ткебучаві (Чернівецький національний університет ім. Юрія

Федьковича) за сприяння в опрацюванні фондових колекцій ПМЧНУ, І. В. Скільському (Чернівецький обласний краєзнавчий музей) за товариство під час деяких польових виїздів, а також О. Д. Волуці (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича) за неопубліковану інформацію щодо знахідки *Erythromma viridulum*.

Література

Бачинський, А. І. 2014. Знахідки бабок (Odonata) у національному природному парку «Дністровський каньйон». *Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень: Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції* (10–12 квітня 2014 р., м. Хотин), Чернівці, Друк Арт, 107–110.

Браунер, А. 1910. Заметка о стрекозах Бессарабии. *Труды Бессарабского общества естествоиспытателей*, Кишинев, 2 (1), 34–36.

Горб, С. Н., Павлюк, Р. С., Спунис, З. Д. 2000. Бабки (Odonata) України: фауністичний огляд. *Вестник зоологии,* отдельный выпуск № 15, 1–155.

Каролинский, Е. А. 2014. Стрекозы (Insecta: Odonata) национального природного парка «Двуречанский». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Біологія*, 19 (1097), 26–29.

Каролінський, Є. О., Грама, В. М. Нові знахідки бабок (Odonata) в Харківській області. *Вестник зоологии*, 44 (6), 524.

Мартынов, А. В., Мартынов, В. В. 2009. Новые интересные находки стрекоз (Odonata) в Украине. *Вестник зоологии*, 43 (2), 150.

Мартынов, В. В., Мартынов, А. В. 2004 (2005). К познанию стрекоз (Insecta: Odonata) природного заповедника «Медоборы» и его окрестностей. *Известия Харьковского энтомологического общества*, XII (1–2), 23–24.

Павлюк, Р. С. 1990. Стрекозы западных областей Украины. *Latvijas Entomologs*, Riga: Zinātne, 33, 37–80.

Полищук, В. В., Гарасевич ,И. Г. 1986. *Биогеографические аспекты изучения водоемов бассейна Дуная в пределах СССР*. Киев, Наукова думка, 1–211.

Скворцов, В. Э. 2010. *Стрекозы Восточной Европы и Кавказа: Атлас-определитель*. Москва, Товарищество научных изданий КМК, 1–623.

Смірнов, Н. А., Одочук, П. І. 2015. Нотатки до одонатофауни Національного природного парку «Вижницький». *Прагматичні аспекти діяльності національних природних парків у контексті збалансованого розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю Національного природного парку «Вижницький»* (17–19 вересня 2015 р., смт Берегомет, Чернівецька обл., Україна), Чернівці, Друк Арт, 115–119.

Bernard, R., Daraz, B. 2015. *Cordulegaster heros* and *Somatochlora meridionalis* in Ukraine: solving the zoogeographical puzzle at their northern range limits (Odonata: Cordulegasteridae, Corduliidae). *Odonatologica*, 44 (3), 255–278.

Dijkstra, K.-D. B., 2006. *Field guide to the Dragonflies of Britain and Europe*. British Wildlife Publisher, UK, 1–320.

Dyatlova, E. S. 2006. The Odonata of southwestern Ukraine. *Opusccula zoologica fluminensia*, 221, 1–15.

Khrocalo, L., Nazarov, N. 2008. Dragonglies (Odonata) of the Poliskyi Nature Reserve, Ukraine. International Dragonfly Fund, Report 13, 17–28.

Khrokalo, L., Prokopov, G. 2009. Review of the Odonata of Crimea (Ukraine). International Dragonfly Fund, Report 20, 1–32.

Martynov, A.V. 2010. The Odonata fauna of the basin of the river Severskyi Donets on its moddle current (Eastern Ukraine). International Dragonfly Fund, Report 31, 1–41.

Matushkina, N. A., Buy, D. D., Borysenko, N. N. 2012. Current status of the Dragonfly (Insecta, Odonata) fauna of the Kaniv Nature Reserve and vicivities. *Заповідна справа в Україні*, 18 (1–2), 87–91.

Nowicki, M. 1870. Zapiski faunicze. *Sprawozdanie Komisyi Fizyograficznéj c. k. Towarystwa naukowego Krakowskiego obejmujące pogląd na czynności dokonane w ciagu roku 1869, oraz materyały do fizyografii Galicyi*, Krakow, 4, 1–30.

St. Quentin, D. 1933. Beitrag zur odonaten-fauna der Bukowina. *Buletinul facultăţii de ştiinţe din Cernăuţi*, (1932) 6, 39–62.

Received 23.01.2017 Accepted 26.12.2017 Published 29.12.2017